

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Filosofie života v díle Saint-Exupéryho

Zuzana Maršálová

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zuzana Maršálová**
Osobní číslo: **H13147**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Filozofie života v díle Saint-Exupéryho**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce zkoumá a rozvíjí motivy filosofie života v díle Antoina de Saint-Exupéryho, především v jeho sebraných filosofických meditacích s názvem Citadela. Ústřední částí práce je rozbor velice úzkého a harmonického vztahu filosofie a umění. Propojení pojmu s obrazem umožňuje nahlédnout hlouběji a komplexněji danou věc a vyjevit i to, co by jinak zůstalo skryto. Na tomto pozadí spřízněnosti filosofie a umění práce usiluje shrnout Saint-Exupéryho pojetí člověka, jeho životního směřování a údělu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. Citadela. 4. úplné vyd. Překlad Věra Dvořáková. Praha: Vyšehrad, 2011, 438 s. ISBN 978-80-7429-046-6.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. listopadu 2015

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28. 6. 2017

Zuzana Maršálková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce Mgr. Tomášovi Hejdukovi, Ph.D. za vstřícnost při volbě vlastního tématu a za veškeré rady při vypracování práce.

ANOTACE

Práce je věnována filosofickým úvahám Antoina de Saint-Exupéryho a rozboru vztahu filosofického a uměleckého literárního útvaru, které se v jeho díle snoubí. Cílem je ukázat vzájemnou harmonii filosofie a uměleckého jazyka, jež tvoří významnou přidanou hodnotu díla a dává vyniknout hloubce myšlenek. Ústředním tématem práce jsou pak úvahy o duchovním základu člověka, krizi duchovních hodnot moderní doby a o tvorbě jako možnosti transcendence.

KLÍČOVÁ SLOVA

Saint-Exupéry, duchovní hodnoty, duchovní krize, tvorba, transcendence

TITLE

The Philosophy of Life in the Work of Saint-Exupéry

ANNOTATION

The thesis is dedicated to philosophical reflections of Antoine de Saint-Exupéry and analysis of relation between philosophical and artistic literature, blending in his writings. The aim is to reveal a mutual harmony of philosophy and artistic language, which creates significant added value to a writing and emphasizes depth of thoughts. The subjects of central theme are reflections about spiritual basis of a man, crisis of spiritual values in the modern era and creation as a way of transcendence.

KEYWORDS

Saint-Exupery, spiritual values, spiritual crisis, creation, transcendence

OBSAH

ÚVOD	8
1. VZTAH UMĚNÍ A FILOSOFIE V SAINT-EXUPÉRYHO DÍLE.....	9
1.1 Filosofický charakter literárního díla	9
1.2 Co dělá filosofii filosofii?	10
1.3 Umělecká hodnota Saint-Exupéryho filosofického díla	11
2. SAINT-EXUPÉRYHO FILOSOFICKÝ PŘÍNOS	14
2.1 Inspirace životem	14
2.2 Citadela	17
3. DUCHOVNÍ ZÁKLAD ČLOVĚKA JAKO PŘEDPOKLAD TRANSCENDENCE	19
3.1 Svět jako obydlí.....	19
3.2 Pojem smyslu	20
3.3 Logika	22
4. KRIZE DUCHOVNÍCH HODNOT V MODERNÍ DOBĚ	24
4.1 Materialismus spotřební společnosti	24
4.2 Ztráta smyslu	26
5. TVORBA A TRANSCENDENCE.....	30
5.1 Tvorba a kultura	30
5.2 Tvorba a rozum	32
5.3 Směna vedoucí k transcendenci	33
ZÁVĚR	36
BIBLIOGRAFIE.....	38

ÚVOD

Antoine de Saint-Exupéry je po celém světě obdivovaným a uznávaným spisovatelem a letcem, jehož dílo ovlivnilo a stále ovlivňuje generace jeho čtenářů a je nesmazatelně zapsáno do dějin literatury. Málokdo však pod úchvatnými obrazy jeho alegorií a poutavého vyprávění odhalil další, skrytou tvář jeho tvorby, v níž už se nám nepředstavuje jako pouhý fantast, splétající dohromady nitky svých vyprávění, ale jako myslitel, promýšlející ty nejhlubší a nejniternější otázky lidského bytí. Cílem této práce je odhalit právě tuto skrytou a málo známou stránku Saint-Exupéryho myšlení, osvětlit rysy jeho filosofických úvah a vyzdvihnout jejich zásadní momenty v posmrtně vydaném díle *Citadela*.

Nutně vyvstává otázka, nakolik můžeme umělecká literární díla považovat za filosofická. Této metodologické problematice, která je pro další bádání klíčová, je věnována první kapitola. Pokusím se v ní popsat svůj vlastní přístup k Saint-Exupéryho dílu a poslání jeho filosofie, které spoluutváří základ pro pochopení souvislostí mezi uměleckým literárním útvarem a útvarem filosofickým. Záměrem je ukázat, že oba zmíněné útvary mohou čerpat ze vzájemné symbiózy a že jejich spojení dává za vznik zcela specifickému a originálnímu přístupu k realitě a jejímu filosofickému uchopení.

Další kapitoly jsou věnovány Saint-Exupéryho úvahám, týkajícím se duchovních kořenů člověka jakožto předpokladům jeho transcendence, aplikaci autorovy teorie o krizi duchovních hodnot na moderní společnost a konečně možnosti transcendence na základě tvorby. V jednotlivých kapitolách osvětlím zásadní symboly a pojmy, na nichž jsou autorovy úvahy vystavěny a které jsou pro jejich hlubší pochopení zásadní. Saint-Exupéry v *Citadele* pracuje s literárními obrazy, u nichž se pokusím vyzvednout jejich filosofickou podstatu a ukázat tak hloubku a důmyslnost, s níž je dílo a Saint-Exupéryho filosofie vůbec koncipovaná.

1. VZTAH UMĚNÍ A FILOSOFIE V SAINT-EXUPÉRYHO DÍLE

V této úvodní kapitole bych chtěla učinit odbočku k metodologii a osvětlit literární a filosofické rysy Saint-Exupéryho tvorby. To, jak dílo chápeme, závisí velkou měrou na tom, jak k němu přistupujeme, a proto je pro další výklad zásadní zamyšlení se nad samotným posláním filosofie, stejně jako podrobný rozbor vztahu mezi filosofickým textem a uměleckou prózou.

1.1 Filosofický charakter literárního díla

Saint-Exupéryho spisovatelské dílo je obecně považováno za uměleckou prózu, kterou bezpochyby také je. Většina jeho děl vykazuje charakteristické rysy epických literárních žánrů, a přestože i v těchto útvarech (stejně jako je tomu i u dalších autorů) můžeme nalézt filosofii, nelze je považovat za díla ryze filosofická. Jejich smyslem jsou především příběhy, které vypráví, a filosofie, která v nich může být větší či menší měrou obsažena, tyto příběhy často jen jaksi skrytě spoluutváří, aniž by se přitom stávala jejich hlavním tématem. Filosofická rovina příběhu není nositelem děje, který čtenář sleduje především, ale může být nezjevným základem, na němž je příběh vystavěn a díky němuž je možné se s dílem blíže ztotožnit. Úloha takového díla nespočívá v tom, aby byla tato filosofická rovina odhalena, a nemá tak smysl řadit jej mezi filosofická. Zde je však nutné podotknout, že ne všechna Saint-Exupéryho díla jsou tohoto „beletristického“ charakteru.

Výjimku tvoří Saint-Exupéryho vůbec nejobsáhlejší dílo s názvem *Citadela*, jemuž je věnována tato práce, a kterým se budu zabývat v dalších kapitolách. Tato příznačně nikdy nedokončená kniha, již v různých poznámkách a zápiscích autor shromažďoval po většinu svého života, odkrývá jedno z nejhlubších svědectví o jeho myšlení, pohledu na svět a osobité filosofii, kterou s neutuchajícím úsilím vepsal do jejích řádků. Ačkoli se stylem psaní stále jedná o umělecké prozaické dílo, kniha postrádá charakteristické rysy, které by ji zařadily do románového žánru - nemá souvislý děj, zápletku ani rozuzlení a nelze ji tedy z tohoto úhlu pohledu považovat za obyčejné dílo beletristické fikce. Stylem sice odpovídá charakteristice uměleckého díla, ale obsahem ji překračuje a dostává se do sféry filosofie. Jedná se tak o filosoficko-literárně-básnické dílo, jehož filosofická hodnota je vyzdvížena právě uměleckým podáním. Saint-Exupéry zde pozvolna rozvíjí nejrůznější linie svých myšlenek, které se

dohromady splétají v hluboké a nanejvýš promyšlené filosofické dílo, ukrývající svou moudrost v poetické symbolice a kráse uměleckého jazyka.

1.2 Co dělá filosofii filosofii?

Mnozí by přesto stále mohli namítat, že podobné dílo nelze považovat za filosofii a že je tu významný kvalitativní rozdíl mezi dílem uměleckým a filosofickým. Zde je na místě položit zásadní otázku: Co dělá filosofii filosofii?

Odpověď nemůže být univerzální, neboť neexistuje zcela univerzální definice filosofie a také názory na její metodu se značně liší. Filosofie v Saint-Exupéryho pojetí slouží především k uvědomění si těch aspektů života, jenž jsou často nezjevné a přesto zásadní a na něž je třeba brát zřetel a pečovat o ně. Skrze ně by se mělo zrodit vědomí každého člověka o jeho nezastupitelném místě v celku světa, které zastává. Autorova filosofie je také varováním před povrchním vnímáním věcí, jež zatemňuje mysl a brání nám v nahlédnutí hlubšího smyslu života. Toto povrchní vnímání vede k falešnému přesvědčení o samoučelnosti věcí, potažmo samoučelnosti celého světa, totiž k představě, že jejich účel pro nás spočívá v nich samých (této tematice se podrobněji věnuje kapitola 4). Otázky filosofie jsou v Saint-Exupéryho díle přístupné širšímu auditoriu a vedou jej k hlubšímu zamyšlení, k proniknutí pod povrchní tvář skutečností a k procitnutí z konzumního vnímání světa.

„...je třeba neustále udržovat v bdělém stavu to, co je v člověku velké [...].“¹, vyzývá Saint-Exupéry. A je to především náš postoj k duchovnímu životu, který nám má pomoci být většími, povznést se nad tělesnou stránku a bezduchý konzum a vnímat to, co je důležité – život v jeho celistvosti; pronikat k podstatě věcí i k sobě samým.

Bylo by tak přinejmenším slepé redukovat filosofii pouze na díla, napsaná určitým jazykovým stylem, či zahrnující určitý pojmový aparát. V první řadě je třeba vnímat jejich smysl, v němž také spočívá jejich pravá hodnota. Z výše uvedené charakteristiky Saint-Exupéryho filosofie vyplývá, že je to samotné její poselství, co dělá filosofii filosofii, a nikoli způsob, jakým je nám sdělováno. Důležité je to, co se nám sděluje a jaký to má pro nás význam. Omezovat filosofii na způsob jejího sdělení by bylo nanejvýš nesmyslnou redukcí, popírající její

¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVORÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 46.

podstatu. Způsob, jakým je nám filosofie předávána, ať už je to jazyk odborný či umělecký, není přímo úměrný hodnotě sdělení, neboť nemůže samotnému obsahu nijak ubrat na podstatě či významu. Jinými slovy – sdělení si zachovává svou hodnotu, ať je nám předáváno jedním nebo druhým způsobem. A to i v tom případě, ať jej nazýváme filosofií či nikoli.

1.3 Umělecká hodnota Saint-Exupéryho filosofického díla

Saint-Exupéryho výzva k uvědomění patří k životu obyčejného člověka² stejně jako k životu filosofa, jenž nám ji předkládá; patří k nám stejně jako romány a poezie, které nám odhalují nejrůznější aspekty života v nových perspektivách a neustále nás obohacují a inspirují svými příběhy i jazykovou krásou. A právě v tom spočívá jedna z brilantních stránek Saint-Exupéryho tvorby, tvořící přidanou hodnotu jeho filosofii – jeho jazykový styl a jakási přirozená přitažlivost, s níž si získává své čtenáře po celém světě. Na rozdíl od akademických děl, jejichž myšlenky často sdílejí pouze další akademici, je Saint-Exupéryho filosofie otevřená všem, kdo jsou jen trochu vnímaví k jejímu poselství a jsou ochotní se pozastavit a zamyslet nad nevšedními otázkami života a jeho smyslu, které nutně provázejí každého člověka. Umělecký jazykový styl je zde nesmírně hlubokým, citlivým a zároveň esteticky hodnotným prostředkem ke sdělení a předání Saint-Exupéryho filosofických myšlenek, které by byly jinak při pokusu o formální pojmové vyjádření nejspíše zcela rozmělněny.

To, co se podle autora z našich životů vytrácí a mizí a co netušeně postrádáme, vkládá právě do stránek *Citadely*, která je výrazným a mimořádným protikladem k analytickým či logickým postupům nejen filosofie moderní doby. Saint-Exupéryho přístup je odlišný, niterný a poetický, odhalující nám svět ne jako záhadnou rovnici, již je nemožné vyřešit, ale jako příběh, který už nějak podvědomě známe a do něhož vstupujeme znovu a hlouběji, abychom promýšleli jeho největší otázky a tajemství, které nám autor odhaluje, ve smyslu, v jakém jsme o nich možná nikdy dříve neuvažovali.

Harmonické souznění uměleckého jazyka a filosofických myšlenek činí z knihy opravdové dílo, neomezující se na strohý formální jazyk, ale obohacující svou filosofickou hodnotu hodnotou uměleckou v souladu s autorovým přesvědčením, že důležité je vzájemné působení

² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Moje planeta*. Přeložil Jiří KONŮPEK. Praha: Odeon, 1976. Klub čtenářů (Odeon), str. 297-298.

jednoho skrze druhé: „Tvář je krásná právě jen tím, jak každá její část nachází ozvuk v částech ostatních.“³

Saint-Exupéryho citlivému pohledu básníka se svět vyjevuje jako něco, pro co strohé formální vyjádření není relevantní. Jeho jazyk je proto plný symboliky a alegorických přirovnání, jejichž význam spočívá v odhalení podstaty dané skutečnosti, kterou samotnými slovy bez souvislosti s dalšími skutečnostmi nelze vyjádřit. „Formulku, která je jen plošným stínem cedru, si pletli s cedrem v celém jeho objemu, váze a barvě a s celým jeho břemenem ptáků a listí, s tím vším, co chabý vítr slov nevyjádří a nepojme...“⁴

Autor tím poukazuje na nedostatečnost našeho jazyka a jeho neschopnost uchopení podstaty dané věci. Slova pouze označují, ale neuchopují tím postatu věcí⁵, což vede k omylům v našem chápání i komunikaci. „Neboť směšují formulku, která označuje, s označovaným předmětem.“⁶ Saint-Exupéryho alegorie namísto toho svou živou obrazností a názorností pronikají do hloubi a snaží se nás přiblížit samé podstatě věcí, kterou formálním postupem není možné zachytit. „...podobně jako když označím horu a vyjádřím tím, že je vysoká. Ale hora je cosi docela jiného a já chtěl hovořit o tom, jak velebná je noc, viděná z hvězdného chladu.“⁷

Dalo by se také hovořit o zvláštním imaginativním aspektu jeho tvorby, spočívajícím v tom, že se čtenáři otevírá další dimenze – pomocí obrazů, které Saint-Exupéry popisuje, a vlastní obrazotvornosti je čtenář doslova vtažen do nitra věcí. Tam, kde by byla bariéra slov nepřekonatelnou, je překonána imaginací, která bohatě nahrazuje logické konstrukty a je samotnému čtenáři mnohem bližší a srozumitelnější. Imaginace odhaluje samotný svět skutečností namísto pouhých slov, která tyto skutečnosti jen omezeně označují. Namísto slov – označujících – se za pomoci imaginace čtenáři nepřímou vyjevuje označované (totiž za pomoci určitých obrazů je čtenář veden k myšlenkovému uchopení dané skutečnosti a jejího

³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 47.

⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 75.

⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 88.

⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 75.

⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 99.

smyslu). Vzniká tak jakési metasdělení, zahrnující v sobě jak označení (za pomoci slov), tak i uchopení (za pomoci obrazů, vyvolaných naší imaginací, díky nimž můžeme věc pochopit), které nám dává možnost přeskočit od samotného prázdného pojmu k jeho významu a tím nás přímo směřuje k podstatě dané věci.

Dlužno dodat, že tímto přístupem sice není zaručena žádná míra objektivit pochopení daného textu, o formálním přístupu však platí to samé. V obou případech je zde při výkladu přítomen psychologický aspekt a pochopení tak nakonec spočívá vždy na samotném čtenáři, potažmo je podmíněno dalšími aspekty, jako např. sociokulturním a dobovým kontextem.

2. SAINT-EXUPÉRYHO FILOSOFICKÝ PŘÍNOS

2.1 Inspirace životem

Hodnota Saint-Exupéryho filosofie zdaleka nespočívá jen ve výše popsaném přístupu. Celý život tohoto hraběte, spisovatele a letce, průkopníka prvních leteckých linek a jejich pozdějšího ředitele, vypravěče, básníka, milovníka, mechanika, vynálezce a v neposlední řadě geniálního myslitele je obrovskou základnou střetávání a vzájemného prolínání nejrůznějších názorových, kulturních a sociálních rámců, jejich poselství a tajemství, ale také autorových vnitřních existenciálních bojů, vítězství i pádů, které poznamenaly jeho dílo stejně jako jeho osud.

Je to právě bohatství Saint-Exupéryho života, které k nám promlouvá skrze řádky jeho děl nejvíce; života, založeného často na principech odlišných od většiny a na všudypřítomné nejistotě, která jej odkazovala stále dál, k hlubší vnímavosti ke světu i lidem a především k jejich duším, které sami opomíjejí a které se pozvolna nenápadně vyprazdňují. Právě zkušenost a vnímavá citlivost básníka a pozorovatele, patrná z jeho spisovatelského umění, je jedním ze základních předpokladů i pro jeho činnost filosofickou, v níž využívá brilantní dovednosti proniknout skrze povrchní tvář až k samé podstatě věci.

Saint-Exupéry se jakožto autor ocitá v počátcích nové éry, založené na rychlé modernizaci a víře v pokrok; éry, jež dávno upustila od naivního romantismu a otevírá své pole spolehlivějším a progresivnějším metodám zkoumání, odhalování a podrobování si světa. Je svědkem války, jež tento závrtný pokrok částečně umožní, ale která za sebou přitom zanechává navždy změněnou tvář světa, ztracené generace, rozvrácené hodnoty a nejistotu.

Tváří v tvář nově se utvářejícímu řádu stojí Saint-Exupéry jako šlechtic, jehož krvi byla vštípena láska k tradici a vlastním kořenům, k tomu, co má být stálé a nehybné, a s citlivou všímavostí zaujatého pozorovatele s úzkostí přihlíží novému vývoji událostí, které hýbou světem a vším, co tvořilo jeho základy. Jeho myslitelským úsilím je mimo jiné také poukázat na skryté nebezpečí, které s sebou může přinést nové uspořádání, pokud byl rozdroben základ

jakožto nositel smyslu, který vše poutal dohromady. „...špatné je, když nás léká sám základ. Když to, co je hotové, začne být znovu tvarováno. A teď začíná hovořit to, co má mlčet.“⁸

Zásadní pro autorův myslitelský vývoj bylo jeho rané křesťanské vzdělání. Navštěvoval přední internátní katolické školy, kde nevynikal prospěchem, ale překvapivou imaginací a nadáním pro matematiku. Vliv víry, ve které byl vychováván a v níž vyrůstal, je patrný ve všech jeho dílech, v nichž můžeme často nalézt křesťanské motivy a symboly. Příkladem takového symbolu, odkazujícího především k dobru a pravdě, je např. světlo: „Mention of the sun, sunsets, the moon, moon glow, stars, lamps, fire, candles, flames, beacons, even glowworms, fill his work like so many signposts pointing however bluntly to the deeper meaning of things.“⁹ Světlo je v Saint-Exupéryho pojetí výrazem života, pravdy, naděje, osvobozuje od temnoty, ukazuje nám cestu, odhaluje skrytý smysl a je tak významným, transcendentním motivem, odkazujícím mimo jiné také k humanismu¹⁰.

Byla to také křesťanská víra, která jej spolu s tragickým zážitkem smrti jeho bratra Françoise vedla k přesvědčení, že se člověk skládá z těla a duše, přičemž tělo je pro duši pouze dočasnou schránkou.¹¹ Tento dualismus je klíčovým prvkem Saint-Exupéryho antropologických úvah, které později rozvíjí především v *Citadele*.

Ačkoli od své církevní příslušnosti autor posléze upustil, od víry nikoli – její pojem spolu s pojmem boha tvoří zásadní transcendentální motivy jeho filosofie.

Další nedílnou součástí Saint-Exupéryho života bylo létání. Jeho láska k hvězdnému prostoru a ke strojům, jejichž křehké kabiny byly vše, co dělilo pilota od věčnosti, jej nikdy neopustila a stala se jeho osudem. Byla to jistě také zkušenost letce, která mu umožnila opustit rovinu rozličnosti věcí a nahlížet je v širších souvislostech. Právě ve vzduchu se mohl (nejen metaforicky) odpoutat od malicherností a všední tváře věcí a získat odstup, potřebný pro jejich hlubší promyšlení a pochopení: „Letadlo je sice stroj, ale jaký je to nástroj zkoumání!

⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 24.

⁹ WELDON, Tim. *Faring Homewards: The Philosophy of Antoine de Saint-Exupery* (Kindle Locations 350-352). E-BookTime, LLC. Kindle Edition.

¹⁰ WELDON, Tim. *Faring Homewards: The Philosophy of Antoine de Saint-Exupery* (Kindle Location 361). E-BookTime, LLC. Kindle Edition.

¹¹ WELDON, Tim. *Faring Homewards: The Philosophy of Antoine de Saint-Exupery* (Kindle Location 277). E-BookTime, LLC. Kindle Edition.

Teprve pomocí tohoto nástroje jsme odhalili skutečnou tvář země.¹² Zde se mu otevíral zcela nový pohled na svět, oproštěný od běžných starostí a konvencí, odhalující dosud neprobádanou hloubku skutečností. Stejně jako s nedostatečností odstupu při náhledu na věci se poté snažil vypořádat také s nedostatečností slov, omezujících člověka v jeho snaze co nejpravdivěji nahlédnout a vyjádřit skutečnost.

Při svých odvážných letech autor s nesmírným zaujetím obdivoval především Zemi a jeho citlivá vnímavost se významně projevovala v jeho tvorbě: „From beginning to end, Saint-Exupery's writing displays a poet's unique sensitivity to the natural environment.“¹³ Úžas a umělecký cit, s nímž dokázal zachytit jak své pocity, tak krásu země pod sebou, vyzdvihují jeho silné estetické vnímání a jsou promítnuty v romantickém pojetí krajiny, vykreslené ve většině děl například prostřednictvím typizovaných pojmů noci nebo pouště, s nimiž byl autor v reálném světě hluboce spjat.

Letadlo pro něj bylo zároveň nástrojem, skrze nějž mohl sloužit své zemi. Stejně jako ve své filosofii, také v životě vyznával cenu oběti, které by měl být člověk schopen. „A tak jsem pochopil, že člověk není hoden zájmu, když se neumí obětovat, když není schopen vzdorovat svodům a přijmout smrt – neboť v takovém případě ztrácí tvar [...]“¹⁴ Sám nikdy nezaváhal a nastavoval svůj život jak při službě vlasti, tak při své kurýrní a průkopnické letecké činnosti. Za dobu své civilní i vojenské služby utrpěl nespočet zranění, jenž jej později výrazně omezovala v dalším létání a působila mu trvalé bolesti. Přípodobňoval je však jen k prasklinám v tělesné schránce a vynakládal síly na to, aby se (na rozdíl od jeho osobního života) negativně neprojevovala v jeho tvorbě. Tyto zkušenosti vedly k ještě výraznějšímu prohloubení jeho dualistického postoje: „Neboť ty praskliny v kůře se týkají jen nádoby, ne obsahu.“¹⁵

Svůj krátký život obětoval Saint-Exupéry létání, psaní a myšlenkám na člověka, kterého je v lidech třeba probudit. Jeho vlastní oběť je opředena tajemstvím, které už nejspíš nebude nikdy rozluštno a které dodává jeho životu i tvorbě mystickou aureolu života génia, jehož dílo bylo

¹² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Moje planeta*. Přeložil Jiří KONÚPEK. Praha: Odeon, 1976. Klub čtenářů (Odeon), str. 219.

¹³ WELDON, Tim. *Faring Homewards: The Philosophy of Antoine de Saint-Exupery* (Kindle Locations 332-333). E-BookTime, LLC. Kindle Edition.

¹⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 88.

¹⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 96.

na vrcholu přeřato tragédií. „Lost to the world in midlife, we are left to ponder the genius that was and might have been.“¹⁶

Mimo poslání jeho filosofie a užitého jazyka je to tedy i Saint-Exupéryho osobnost, jež tvoří významnou a stěží doceněnou přidanou hodnotu k samotnému obsahu jeho díla. Životní zkušenost, zážitek světa, který už nám nelze zakusit, a hluboký smysl jeho myšlenek, z jejichž aktuálnosti a pravdivosti mrazí, z něj činí geniálního myslitele své doby.

2.2 Citadela

Saint-Exupéryho celoživotní myslitelské dílo je shromážděno především v *Citadele*, posmrtně vydaném souboru autorových filosofických meditací a úvah. Inspirací pro *Citadelu* se s největší pravděpodobností stalo dílo Friedricha Nietzscheho *Tak pravil Zarathustra*. Saint-Exupéry měl v oblibě dle různých pramenů a vyprávění více filosofických děl, z nichž nejvíce mimo Pascala¹⁷ právě Nietzscheho či Bergsona, jejichž vliv je v jeho tvorbě více než patrný. Stejně jako v případě Nietzscheho díla *Tak pravil Zarathustra* vyniká i *Citadela* svou filosoficko-literárně-básnickou koncepcí a nebývalou hloubkou.

Dílo je souborem široké škály filosofických témat, předkládaných formou fiktivních příběhů, vyprávění a učení berberského vládce. Na jejich pozadí vyvstávají zásadní existenciální a morální otázky, na něž Saint-Exupéry jakožto postava vládce odpovídá s filantropickým zaujetím a filosofickým nadhledem. Celé dílo je prodchnuto odkazem k duchovnu a božství a jsou v něm patrné také prvky mystiky.

Dle autorovy zkušenosti pramenící z létání je i ze stránek *Citadely* patrná snaha o filosofický odstup. Saint-Exupéry zde promlouvá skrze postavu berberského vládce (podobně jako Nietzsche skrze Zarathustru), střežícího životní pouť svého lidu. Vládce musí být zaujatý v otázce každého člověka, neboť nese na bedrech poslání a osud všeho svého lidu, ale zároveň se nesmí rozptylovat povrchnostmi, které by jej odvedly od zásadních otázek a rozhodnutí. Často proto symbolicky vystupuje na horu a pozoruje svou lidskou říši s odstupem, který mu

¹⁶ WELDON, Tim. *Faring Homewards: The Philosophy of Antoine de Saint-Exupery* (Kindle Locations 319-320). E-BookTime, LLC. Kindle Edition.

¹⁷ WELDON, Tim. *Faring Homewards: The Philosophy of Antoine de Saint-Exupery* (Kindle Location 162). E-BookTime, LLC. Kindle Edition.

umožňuje zbavit se rozptýleného pohledu, ztrácejícího se v rozličnosti, a uzřít skutečnost jako souvislý celek: „A byla noc a já chtěl v tichu své lásky opět vystoupit na horu a pozorovat město, které pode mnou ztichne a znehybní [...]“¹⁸

Své celoživotní poselství a znepokojení vložil Saint-Exupéry právě do *Citadely*, v níž mimo jiné také v mnohém předznamenal vývoj a směřování poválečného světa. Jeho myšlenky jsou stále aktuální a jsou naléhavým varováním před destruktivními nástrahami pokroku, konzumní mašinerií a duchovní prázdnotou, nenápadně a nebezpečně pohlcující moderní společnost.

¹⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 286.

3. DUCHOVNÍ ZÁKLAD ČLOVĚKA JAKO PŘEDPOKLAD TRANSCENDENCE

Stěžejním tématem Saint-Exupéryho tvorby je člověk a jeho místo ve světě, který obývá. Tento existenciální motiv, zásadní pro autorovy myslitelské úvahy, se v různých obměnách objevuje ve všech jeho dílech a je také hlavním tématem *Citadely*. Je odrazem Saint-Exupéryho celoživotních zkušeností a pozorování, jež mu odhalila význam duchovní roviny člověka a způsobu, jakým se skrze ni vztahuje ke světu.

3.1 Svět jako obydlí

„Neboť jsem především ten, který bydlí.“¹⁹

Svět jakožto rámeček naší existence Saint-Exupéry symbolicky přirovnává k obydlí, které tvoří náš životní prostor, v němž se můžeme pohybovat a uskutečňovat, jinými slovy bydlet. Jeho duchovní struktura je nezjevná, odvíjí se od činnosti člověka a způsobu, jakým se k ní vztahuje. Představuje určité společné kulturní zázemí, je naším základem, z něhož vyplývá „předivo svazků“²⁰ a hodnot, ať už mezilidských, nebo duchovních, které určují náš život, zabývají nás v něm a jsou předávány v rámci času dále z jednoho pokolení na druhé.

Základem světa je pro Saint-Exupéryho symbolické dědictví, které pokračuje od jedné generace ke druhé a propojuje je se světem skrze smysl věcí (o němž bude pojednáno dále). Takovýto základ bychom mohli přirovnat k úloze lodi, převážející náklad po rozbořeném moři. Nákladem je v tomto případě určité lidské společenství; moře zde zastupuje pojem času, jehož neustálý běh nás unáší životem a redukuje přitom naše dílo i snahy.

„Nikdy nemohu zušlechtit chrám, budu-li neustále znovu začínat.“²¹, píše Saint-Exupéry. Vždy je třeba, aby zde bylo něco stálého, předávaného, co odolá plynutí času, poskytne nám pevný základ pro další postup a zabrání, aby byly naše snahy rozptýleny. Pokud však tento základ (kostra lodi) nebude dost pevný, čas (moře) náklad rozmetá a veškeré lidské snažení

¹⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 16.

²⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 23.

²¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 22.

vyjde naprázdno. Pomyslné předivo se přetrhne a nezbude nic, co by bylo možné předat dalším generacím.

Člověk potřebuje pro svou pouť časem pevný základ, který mu bude duchovním domovem, určujícím jeho pevné místo ve světě. „Přeji si proto, aby hlavní žebroví lodi pevně sklenuli. Jen tak ji mohu uchovat od jednoho pokolení k druhému.“²² Bez této jistoty základu člověk postrádá své určující zázemí a stává se neúplným, vytrženým ze světa, který pro něj pozbývá zásadního smyslu jakožto obydlí. Z nastalé prázdnoty se rodí nejistota, vystavující člověka napospas bloudění, a moře ve smyslu času, který jej měl nést, jej může snadno rozmělnit i s tím, co bylo původně určeno jako dědictví dalším generacím.

Naše zakotvení ve světě, to, co z něj činí obydlí, prostor, který známe a v němž se dokážeme pohybovat, je právě dílem nezjevného dědictví, jež není dáno pouze sumou vzdělání či poznatků, ale především objeveným a předávaným smyslem věcí. Ten je spolu s našimi poznatky sdíleným bohatstvím člověka, nastřádaným v průběhu času a přecházejícím od jednoho k druhému. Bez tohoto smyslu, stejně jako bez dalších svazků, hodnot či zvyklostí by byl svět jen sumou neuspořádaných rozličností beze smyslu a my „stádem vystěhovalců, armádou věčných kočovníků, která se nikdy nikde neusadí“²³.

3.2 Pojem smyslu

„Pro člověka má cenu pouze smysl věcí.“²⁴

Smysl, nebo také uzel, který váže věci, je klíčovým pojmem Saint-Exupéryho úvah. Jedná se o duchovní spojující princip, propůjčující věcem ve vztahu k nám určitou tvář; je vyjádřením vzájemné vnitřní sounáležitosti. Ta vyzdvihuje věci z rozličnosti a odkazuje k určitému celku, který je nehmataelným propojením věcí mezi sebou i námi a propůjčuje jim přitom hlubší význam.

²² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 22.

²³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 97.

²⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 43.

„...podstatné nespočívá ve věcech, ale v jejich smyslu.“²⁵ Neboť věci samy o sobě jsou prázdné a nabývají svého smyslu teprve ve spojení s námi. Člověk žije z určitého řádu věcí, které jej obklopují a jejichž hodnota nespočívá v nich samých, ale v uzlu, kterým jsme s nimi spojeni. Naše pouto se světem je dáno určitým uspořádáním skutečností, jehož prostřednictvím dochází k vzájemnému obohacení. Ve světle takového uspořádání nejsou věci či svět pouhými vnějšími objekty, ale jsou nositeli společných struktur, které do nich vkládáme a s nimiž se identifikujeme (jak na úrovni jednotlivce, tak na úrovni společenství).

Takovýmto uspořádáním, které utváří smysl a obohacuje, může být podle Saint-Exupéryho například les nebo pole, které tvoří panství. Samotný význam panství nelze ani z jednoho vyčíst, ale pro člověka, kterému panství náleží, získávají zcela odlišný, hlubší smysl, než pro poutníka, který projde po jejich cestách. O majiteli panství Saint-Exupéry píše: „opírá se o svou spolehlivou podstatu, [...] je pevně opřen o základy pastvin, ječmenných polí a palmových hájů...“²⁶

Podobně, jako je tomu u dědictví, ani zde nespočívá podstata v hmotném vlastnictví, ale ve vnitřní spjatosti, v určitém duchovním obohacení. Pojem panství vyzdvihuje pole a lesy z roviny rozličnosti a spojuje je s člověkem, který je jejich pánem. Je jim tak vtisknuta nová tvář, která je nositelem smyslu, a mění jejich význam pro člověka odkazem k celku, v němž nalézáme své zakotvení. Člověk se skrze ně podílí na tomto celku, na určité tváři světa, jež pro něj vystupuje z rozličnosti, stává se známou a on je schopen ji rozlišit a porozumět jí.

„Nemůžeš milovat dům, který je bez tváře a kde kroky nemají smysl.“²⁷ Jedině skrze dědictví a smysl se můžeme vztahovat ke světu; jsou jakousi přidanou hodnotou, jež nám umožňuje být skutečnými obyvateli světa a zaujímat v něm své vlastní, neopakovatelné místo. Smysl tvoří nepostradatelný duchovní rozměr našeho života, který však kvůli své nezjevné podstatě uniká jakémukoli pokusu o zachycení či uchopení, a je proto nutné, abychom jej měli stále na zřeteli a abychom „zpod rozličnosti věcí uměli vyčíst tvář tvého domu, tvého panství a říše.“²⁸

²⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 258.

²⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 42.

²⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 17.

²⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 288.

Pokud bychom na toto pouto zapomněli, zbyla by nám ze světa jen „neuspořádaná stavební hmota, vydaná napospas drancování.“²⁹

3.3 Logika

Nebezpečí podle Saint-Exupéryho spočívá především v možnosti nových obrazů³⁰, kterými je možné nahradit absenci pevného základu (pojem obrazu zde symbolizuje náhled na svět skrze určitý smysl). Avšak obrazy, které nejsou součástí dědictví, ale vyvstávají z kulturní či duchovní prázdnoty, jsou obrazy falešnými. Postrádají totiž předávané bohatství, ono předivo, které spojuje lidské společenství se světem i mezi sebou. Jsou něčím, co vyvstalo z aktuální nejistoty, a ve snaze ji překlenout nabízí cosi nového, co však samo nemůže nabídnout pevný základ, a pokud nebudeme dostatečně ostražití, posléze nás svede na scestí.

Saint-Exupéry v těchto úvahách narážel na sílící tendence pokroku, jež pozoroval ve světě kolem sebe, především na aplikaci logických metod při snaze o rozumové uchopení člověka a světa. Svůj postoj, který k této otázce zaujal, asi nejlépe vyjádřil v jedné ze svých povídek: „Já jsem chyba ve výpočtu: jsem život.“³¹

Zatímco pro některé sféry života je výše zmíněná tendence přínosem, jiné může zastínit či zcela popřít. Saint-Exupéry si byl dobře vědom organičnosti našeho vzájemného vztahu se světem, stejně jako si uvědomoval důležitost duchovní roviny, která by novým postupem mohla být popřena. Byl proto znepokojen vývojem, v němž by měl hlavní roli hrát chladný rozum, zastíňující ostatní složky lidské osobnosti a ohlížející se především na to, co je účelné či prospěšné nebo co je možné beze zbytku poznat a vyjádřit.

„...logika zabíjí život.“³² píše Saint-Exupéry v *Citadele*. Právě logický rozbor skutečnosti je jedním z těch obrazů, které se nově nabízejí a před kterými se snaží varovat. Je to jeho citlivý pohled na svět, který uplatňuje jako umělec, jenž mu odhaluje pravdu, totiž že skutečnost se

²⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 32.

³⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 22.

³¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Noční let*. Přeložil Jiří KONŮPEK. Praha: Mladá fronta, 1988, str. 232.

³² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 75.

neskládá pouze ze zjevných částí, které je možné rozložit, a tak ji poznat, ale že je tu něco více, co k nám promlouvá a co má pro nás zásadní význam.

Logický postup je v tomto smyslu postupem destruktivním, neboť odnímá věcem v našich očích jejich pravou hodnotu. Saint-Exupéry sám tento postup popisuje: „...jako kdyby chtěl člověk poznat svůj dům, a proto by ho zboursal. Zbude mu hromada kamení, cihel a tašek, ale ten chládek, ticho a soukromí, které v nich nacházel, už nenajde...“³³

Logický postup odnímá věcem jejich smysl, neboť jej nedokáže zachytit ani vyjádřit. „Logika leží v rovině věcí, a ne v rovině uzlu, jenž ty věci svazuje.“³⁴ To, co není založeno na pouhém rozumu, jím není možné poznat. Naopak tím připravíme věci o jejich podstatu, která v rozumu nespočívá.

Svět, který se tomu, kdo přijme tento nový obraz, nabízí a k němuž nyní vede cesta skrze rozum, dokáže člověku nabídnout jen redukovanou část skutečnosti. Tento zavádějící obraz může snadno vést ke krajnímu materialismu a dalším zhoubným tendencím, jejichž jsme v současné době častými svědky.

Je důležité poznamenat, že tímto postojem Saint-Exupéry ani v nejmenším nepopírá úlohu rozumu v našem životě. Jak už bylo řečeno v úvodu práce, byl sám výtečným technikem a matematikem a byl si tak vědom důležitosti rozumu stejně jako jeho úskalí. Varoval proto před slepým monopolem logiky, zastíňující duchovní povahu věcí a stávající se díky své univerzálnosti čím dál populárnější. Svou kritikou se ji však nesnažil popřít, ale pouze jí vytyčit hranice, do nichž náleží. Jak píše v jednom ze svých dopisů: „Je jen jeden problém, jediný: znovu objevit, že existuje duchovní život a stojí výš než život rozumu.“³⁵

³³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 20.

³⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 245.

³⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Válečné zápisy*. Vranov nad Dyjí: Vetus Via, 1994. Documenta, str. 54.

4. KRIZE DUCHOVNÍCH HODNOT V MODERNÍ DOBĚ

„Zvedám vás nahé ze studené země. Nešťastný lide zbloudilý v noci, ty plísni na štěrbinách zemské kůry, v nichž se na horských svazích skloněných k poušti ještě zachovaly zbytky vody.“³⁶

Důsledky potlačování významu duchovní roviny a jejího podřízení rovině rozumové můžeme pozorovat právě v dnešní době. Tendence budoucího vývoje, kterou Saint-Exupéry odhalil a zaznamenal, aby tak poukázal na její největší nebezpečí, ve své pozdější podobě potvrdila vše, čeho se autor obával. Náš příklon k rozumu a logice je patrný nejen na nekritickém přístupu k vědám (především v řadách laické veřejnosti), jež zasahují a ovlivňují veškeré sféry života, ale především na úpadku kultury a na spotřebním způsobu života, které s výše zmíněnou tendencí velmi úzce souvisí a podílí se na prohlubování duchovní prázdnoty.

Ve světě, v němž jen stěží nalézáme vyšší hodnoty a který se nám jeví účelným sám o sobě, stvořeným pro nás a naše přebývání, je příklon k nižším hodnotám nevyhnutelný. Duchovní rovina je omezena či opomenuta a nahrazena novými obrazy, pro něž už nejsou vyšší hodnoty nadále určující.

4.1 Materialismus spotřební společnosti

„Mýlíš se totiž, jestliže věříš v hmotné statky pro ně samy.“³⁷

Jedno z největších nebezpečí představuje konzumní orientace společnosti, zaměřující se především na spotřebu zboží. Účel věcí je spatřován v nich samých a ty jsou tak klamně klasifikovány jako konkrétní užitek, který si žádáme pro něj samý. Je to jeden z nových obrazů, které se nám nabízejí a které přijímáme za své, aniž bychom rozeznali nebezpečí, které ukrývá. Dochází zde totiž k záměně prostředku za samotný cíl, což je možné z pohledu Saint-Exupéryho interpretovat jako jednu z hlavních příčin duchovního úpadku moderní společnosti.

³⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 346.

³⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 140.

Tento postoj, vyznávající užitečnost na úkor vyšších hodnot, popírá hlubší význam věci i života a spokojuje se s tím, co je pro člověka užitečné po materiální stránce, přičemž však zcela opomíjí duchovní složku jeho osobnosti. „Co je tělesné, toho se zmocňuješ a proměňuješ to v sebe. Mýlíš se však, chceš-li se tak chovat, když jde o ducha a srdce.“³⁸

„Nic nemá smysl samo o sobě, nýbrž skutečným smyslem každé věci je struktura.“³⁹ připomíná dále Saint-Exupéry a odkazuje k již zmíněnému pojmu smyslu, který je svorníkem věci a člověka a bez něhož věci postrádají svou tvář i význam. Touha po věcech pro ně samé je tak scestná, neboť žádáme-li si nějakého prostředku s ohledem pouze na bezprostřední užitek, který pro nás má, nikdy tím nenaplníme jeho skutečný smysl. „Po jakých stacích můžeš totiž toužit, jestliže se jich chceš zmocnit a zároveň by tě měly obohacovat?“⁴⁰

Tato tendence vnímání a vztahování se ke skutečnosti je produktem přílišné důvěřivosti k rozumovému přístupu ke světu, jenž nám odkrývá jen vnější, povrchní tvář skutečnosti. Pod dojmem, že tu nic hlubšího není, se pak lidé uchylují k víře v materialismus, který popírá duchovní podstatu věci a žádá si věci pro ně samé, aniž by tím byl sledován jakýkoli vyšší cíl.

Pro člověka, který přijme jakožto nejvyšší určující hodnotu užitek, dochází k devalvaci veškerých hodnot, a tím i k následné ztrátě duchovního rozměru. Stává se „vynavačem každodennosti“⁴¹, jejímž předmětem je pouhá spotřeba, nevyžadující po člověku hledání smyslu ani vlastní participaci.

„Tvá potrava však není jenom pro břicho, nýbrž i pro srdce.“⁴², upozorňuje Saint-Exupéry. Pojmem srdce jsou zde v protikladu k potřebám těla označeny potřeby duše, vyžadující duchovní naplnění, které nás povznáší nad každodennost a kterým náleží vyšší hodnota. Uspokojování fyzických potřeb plní sice důležitou, nicméně druhořadou, zachovávající funkci. Nedojde-li na jejím základě také k naplnění duchovnímu, dochází k degradaci člověka

³⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 340.

³⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 140.

⁴⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 339.

⁴¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 179.

⁴² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 347.

na úroveň zvířecosti. „...Proměňují se v dobytek a začínají zvolna hnit... ne v těle, ale v srdcích.“⁴³

Být člověkem znamená více, než jen uspokojení základních životních potřeb, jako je tomu u zvířat. Animální složka je v nás obohacena o složku duchovní, která nás od živočišné říše výrazně odlišuje a vyvyšuje nás nad ni. Rozum nám nemá sloužit k tomu, abychom dokázali skutečnost rozložit za účelem povrchního poznání, ale abychom pochopili vlastní úlohu ve světě a zaujali v něm své pevné místo. „Vždyť jinak bys seděl uprostřed trosek rozpadlých věcí, a může-li být spokojeno zvíře, člověk v tobě bude ohrožen hladem, aniž bude vědět, proč hladoví.“⁴⁴

4.2 Ztráta smyslu

„Nemáš veš doúfat, jsi-li slepý k onomu světlu, jež není z věcí, nýbrž z jejich smyslu.“⁴⁵

Uspokojení živočišné stránky je předpokladem zachování života, ale naplnění našeho duchovního rozměru je podstatou lidské existence. Výrazem tohoto odvěkého tíhnutí, vyjádřeného imperativem *transcende te ipsum*, je touha po přesáhnutí sebe sama, jejímž příkladem jsou pro Saint-Exupéryho chrámy minulosti, odkázané dávnými generacemi jako součást dědictví pro generace budoucí. Tyto „sýpky pro duši i srdce“⁴⁶, jak je příznačně nazývá, jsou nejen obrazem života minulých pokolení, ale také neustálou připomínkou dalšího rozměru lidského života, usilujícího o přesah, který je možný pouze překročením hmotného rámce skutečnosti. Nesou v sobě stopy duchovní struktury, po níž nevědomky toužíme a kterou jsme ještě schopni do určité míry uměle napodobit, ale už ne naplnit, neboť nejsme schopni přijmout její původní, transcendentní význam.

Saint-Exupéry přirovnává chrámy k lodi, převážející pokolení k věčnosti; k symbolické spojnicí mezi lidmi a absolutnem, kterému se touží přiblížit. O těch, kteří se za nimi dnes vydávají, píše: „Obcházejí je a prohlížejí a skoro nevědomky sní o tom, jaká by na nich byla

⁴³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 44.

⁴⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 206.

⁴⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 348.

⁴⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 65.

plavba. Neboť sami neputují k ničemu.⁴⁷ Pouto, které nás k nim vábí, je ve skutečnosti touha po naplnění naší vlastní existence; touha po smyslu, který nenalzáme a po jeho uskutečnění, jehož nemůžeme dosáhnout, jestliže vnímáme stále jen hmotný rozměr věcí, aniž bychom přitom byli schopni proniknout strukturu, která by nás skrze chrám spojovala s věčností. „A chrámy už nejsou pro ně příbytkem, už nejsou kuklou, jež by ty davy nesla a proměňovala v ušlechtilější rasu. Tihle vystěhovalci už nemají plavidla a už se nemohou proměnit a během cesty na palubě kamenné lodi učinit ze svých zprvu ubohých a tupých duší duše bohaté a ušlechtilé.“⁴⁸

Právě duši připisuje Saint-Exupéry schopnost odhalování nezjevného smyslu: „...duši nazývám to, co v tobě obcuje s oněmi celky, s oněmi božskými uzly, které svazují věci.“⁴⁹ Ale člověk, sledující pouze hmatatelnou stopu skutečnosti, tento pravý smysl není schopen nalézt. Svou logikou rozloží chrám na kameny a protože nenalezne nic užitečného, vymění jej za skladiště, tolik příznačná pro dnešní dobu. Skladiště však nejsou prostředkem, jenž by nás směřoval k něčemu hlubšímu; jsou pouze předmětem naší falešné touhy po hmotných statcích. A hmotné bohatství nám nikdy nemůže zajistit bohatství duchovní: „Neboť co není vzestupem či přechodem, to ztrácí význam.“⁵⁰

Tato skladiště tak možná nasytí naše tělo, nikoli však naši duši, neboť nemohou nahradit onen hlubší smysl, který v sobě skrýval chrám, stejně jako možnost transcendence. A touto svou vnitřní prázdnotou učiní z člověka vyhnance, vykořeněného ze základu, který jej měl nést a určovat jeho místo ve světě, neboť tu chybí loď, která by jej směřovala, a člověk zůstane ztracen v rozličnosti věcí, aniž by z nich dokázal vyčíst jejich pravou tvář.

„Tak lidé promrhají to nejvzácnější, co mají: smysl věcí.“⁵¹ Ten, kdo pouze užívá, nakonec zcela ztratí pojem o tom, co je důležité, neboť už není schopný vnímat smysl, který skutečnosti kolem nás představují. „A ty teď nevíš, kam zaměřit své touhy, a hledáš štěstí v

⁴⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 65.

⁴⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 65.

⁴⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 213.

⁵⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 98.

⁵¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 19.

majetku a trmácíš se, abys nahromadil kamení, které by jinde mohlo vytvořit baziliky, a vidíš v tom kamení podmínku svého štěstí.“⁵² Takový člověk vnímá určitou zkreslenou skutečnost, která je mu cizí, a marně se v ní snaží odhalit struktury, které byly nositeli tohoto smyslu. „Kráčíš od trosk k troskám a kloužeš k marnosti, neboť to, co zbylo, tě nemůže nasytit a jedinou možnou barvou je už jen barva marnosti.“⁵³

Namísto toho, aby se vztáhl k něčemu vyššímu, se člověk vztahuje jen sám k sobě, aniž by měl přítom možnost postupu či přerodu, které by mu otevřely cestu k transcendenci. „Velikost se rodí především – a vždycky – z cíle, který leží mimo člověka: jakmile je člověk uzavřen do sebe, stává se chudým.“⁵⁴

Člověk sám se stává měřítkem všech věcí, které jsou ale v jeho světle prázdné, neboť postrádají strukturu, která by je spojovala a dávala jim smysl. „Jako kámen, který leží mimo chrám, či holé slovo mimo báseň, nebo kus masa, jež není součástí těla.“⁵⁵

Tak prohlubujeme svou duchovní prázdnotu, aniž bychom přítom dokázali rozpoznat příčinu, neboť ta nespočívá v hmotné rovině věcí. „Když lidé ztratí to podstatné, nevědí, co ztratili... to, co ztratili, se samozřejmě nedá vyčíst z hmoty, neboť ta se nezměnila.“⁵⁶ Co se mění je náš duchovní základ, o nějž se pozvolna připravujeme a jehož nezjevnost nám brání v rozpoznání nebezpečí.

„Ti, kdo výměnou nic nenabízejí, nemohou se ničím stát.“⁵⁷ Ti, kdo jen užívají, aniž by sami něco vytvářeli, jsou připraveni o možnost přerodu a život pro ně ztrácí smysl. Podstatou samotných věcí totiž není užitek, který nám nabízejí, ale smysl, který představují a který je naším hlavním bohatstvím. Užívání věcí má význam pouze tehdy, poskytuje-li nám základ pro naši vlastní tvorbu. K tomu je nám třeba především duchovních pokrmů, které sice nejsou

⁵² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 353.

⁵³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 188.

⁵⁴ CHEVRIER, Pierre. *Saint-Exupéry*. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1986, str. 174.

⁵⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 183.

⁵⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 45.

⁵⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 27.

podmínkou zachování života, ale jsou zásadní pro rozvoj duše. Směřují nás k vyšším hodnotám a cílům, jenž z nás především činí to, čím jsme, a které jediné nás mohou naplnit.

„Neodsuzuji vás tedy, že hledíte k tomu, co je užitečné. Ale proto, že užitečné považujete za cíl.“⁵⁸ Spokojíme-li se s užitečným jakožto s cílem, zapomínáme na hlubší smysl, který v sobě neseme a který bychom měli svým životem naplnit. Aby člověk dokázal překonat fatalitu života a přesáhnout sám sebe, je mu zapotřebí vlastních sil a vlastní námahy, aby z toho, co přijímá, zbudoval něco nového. Pro náš život je důležité, aby zde bylo něco trvalejšího, než jsme my sami, něco, k čemu je možné se vztahovat a co zůstává stále i přes neustálý běh času a našeho života: „A pochopil jsem ono podstatné, že je především nutno vybudovat loď, vystrojit karavanu a vystavět chrám, který je trvalejší než člověk.“⁵⁹

K zachování života stačí potrava těla, avšak zachování člověka, potažmo celé společnosti, závisí na její kultuře a dědictví, které je nutné stále uchovávat a ochraňovat. Člověk je člověkem především ve svém duchovním rozměru, jenž překračuje rozumové hranice, nutí nás přesáhnout sebe samé, naše omezené já a vztáhnout se výše. Tak jako si člověk buduje hmotné zázemí, je třeba, aby budoval především svoji duši, neboť jedině skrze ni se může stát větším a dojít naplnění. Je to právě naše duše, jež nám dává poznat a pochopit skrytý smysl, ale především z nás dělá bytosti, schopné tvorby, jež nám otevírá možnost transcendence.

⁵⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 63.

⁵⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 27.

5. TVORBA A TRANSCENDENCE

„Člověk [...] je v první řadě ten, kdo tvoří.“⁶⁰

To, co činí člověka člověkem, propůjčuje mu hlubší rozměr a umožňuje mu se v rámci času uskutečňovat, je pro Saint-Exupéryho tvorba. Je podstatou člověka, výrazem naplnění našeho smyslu, který nespočívá v pouhé spotřebě věcí, ale v přeměně a ve vzniku něčeho nového, co je vyjádřením naší touhy a stvrzením našeho lidského poslání. Umožňuje člověku pozvednout se z roviny daného do roviny nepředvídatelného a otevírá mu cestu k transcenci.

5.1 Tvorba a kultura

Tvorbou Saint-Exupéry označuje „ničím nezdůvodněné, svobodné a nepředvídatelné gesto člověka“.⁶¹ Nespadá do sféry rozumu ani determinismu a nelze jej nijak predikovat či uchopit, neboť je osobitým vyjádřením každého z nás; je vyjádřením života. „...všechno, dokonce i tvar lodního kýlu, musí růst a žít a proměňovat se, neboť jinak je to jen cosi mrtvého, muzeální předmět nebo rutina.“⁶²

Duchovní kultura nevyžaduje rutinu, nýbrž kontinuitu jakožto pevný základ dědictví, trvalý v proudu času, utvářející člověka v prostoru světa. V autorově pojetí kultura „nevzniká z držení věcí, nýbrž z daru.“⁶³ Tento dar spočívá právě v tvorbě, ve vlastním přínosu, jehož prostřednictvím člověk zachovává kulturu a přispívá k jejímu rozvoji, aby se nepřerušil řetězec toho, co již bylo nashromážděno. Cenu má jedině takový člověk, který je schopen kulturu uchovat: „Nezáleží mi na tom, aby byl zachován druh, jestliže ten druh nepřenáší žádný náklad.“⁶⁴

⁶⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 37.

⁶¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 167.

⁶² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 76.

⁶³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 27.

⁶⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 324.

Jak už bylo řečeno výše, duchovní kulturu není možné založit na pouhém užívání věcí. „...ten, kdo sám nic nevytvořil, může své oči živit samou dokonalostí a obklopit se přepychem nakoupeným u kupců, a stejně to bude marné. [...] Nemám rád lidi lenivého srdce. Život jim nedá uzrát. Čas pro ně plyne jako hrst písku a vede je k zmaru.“⁶⁵

Je samozřejmě důležité užívat to, co již bylo vytvořeno, ale je stejně důležité dát skrze to vznik něčemu novému tak, abychom se nesnižovali k pouhé spotřebě, která sama o sobě nikam nevede a nijak nás nepovznáší: „V radostech trávení najdeš totiž pouze velmi málo pravd.“⁶⁶ Člověk se nemůže nikdy uskutečnit, pokud necítí touhu po něčem jiném, hlubším, co by mu mohlo poskytnout skutečné naplnění. „Neboť pouze ta stránka tvého života může mít význam a živit skutečné básně, která tě zavazuje, do níž jsi vsadil svůj hlad a žízeň a chléb svých dětí a spravedlnost, které se ti buďto dostane či nedostane. Jinak je to jen hra a karikatura života i kultury.“⁶⁷

Aby se člověk povznesl nad každodennost a vztáhl se k něčemu vyššímu, potřebuje tvořit. Tvorba přitom neznamená jen určitý postup nebo činnost, ale je na prvním místě vyjádřením určitého tíhnutí a touhy: „Stvoř lásku k věžím, které vládnu písku. A ten nejposlednější otrok tvých stavitelů už bude vědět, jak přepravit kamení.“⁶⁸ Aby člověk mohl tvořit, je třeba v něm nejprve probudit touhu, žízeň po něčem jiném než je jeho vlastní já, která mu odhalí možnost tvorby: „Darovat kulturu [...] znamená darovat žízeň. Ostatní přijde samo od sebe.“⁶⁹

Kultura vzniká přispěním každého, kdo se nějakou měrou podílí na vytváření něčeho nového, a tím se zároveň podílí na díle celé společnosti (zastoupené autorovým symbolickým pojmem říše). Určující přitom není, zda je postup tvorby vždy zdařilý, neboť ta zahrnuje každý čin, který vedl ke vzniku daného díla. Hlavní roli zde hraje touha, která toto dílo určuje: „Tvořit, to může znamenat i jeden nepovedený krok v tanci. [...] Krásný tanec se rodí z vášně k

⁶⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 27.

⁶⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 340.

⁶⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 152.

⁶⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 157.

⁶⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 361.

tanci.⁷⁰ Nezáleží zde na dokonalosti, kterou autor přirovnává k „muzeální věci“⁷¹, ale na horoucnosti a vzájemné spolupráci, z níž se rodí nová tvář přítomnosti: „Chtěj říši, kde bude prostě všechno horoucí.“⁷²

5.2 Tvorba a rozum

„Dobře vím, že ti, kdo pěstují jen rozum, přijdou pozdě.“⁷³

Tvorba, upozorňuje Saint-Exupéry, není založena na rozumu. Je věcí ducha, nikoli logiky, která v ní pouze zpětně může odhalit určitý postup, ale nemůže být jejím původcem. „...logiku lze vztáhnout pouze na historii už odehranou, na sochu už vytesanou a na mrtvé ústrojí.“⁷⁴ Logický postup není tvůrčí, pouze nám odhaluje již hotové struktury, které lze v určitém předmětu nalézt.

Autor dává příklad věže. Věž se nezakládá na výpočtu, ale na určitém obraze, který má člověk uložený v srdci a který nelze zaměnit za dílo rozumu. „A člověk si myslí, že se řídí výpočtem. Myslí si, že kameny vytryskly vzhůru zásluhou rozumu, a zatím je vynesla do výšky jeho touha.“⁷⁵ Samotný výpočet nemůže být podstatou věže, neboť by z něho nikdy nemohla vzniknout, nebýt naší touhy po hvězdách. Rozum je zde pouze nástrojem, díky němuž mohla být tato touha vyjádřena, ale který ve skutečnosti není a ani nemůže být její pravou podstatou: „Tvorba je jiné podstaty než stvořený předmět, tvorba uniká ze stop, jež zanechává...“⁷⁶ Ačkoli můžeme zpětně vyjádřit její postup, sama tvorba zůstává nevyjádřená a nelze ji rozumově uchopit.

⁷⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 38.

⁷¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 52.

⁷² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 39.

⁷³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 147.

⁷⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 168.

⁷⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 52.

⁷⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 169.

„Čistá logika rozvrací život ducha.“⁷⁷ Je tak nanejvýš nutné zachovat duchovní rovinu věcí nepodřízenou rozumu. Logický postup nemůže nikdy uchopit tvůrčí dílo v celém jeho rozsahu a popírá tak jeho vlastní podstatu. Je omezením, zatímco tvorba je naopak oprostěním se od konvencí a daných struktur. V otázce tvorby nemůže být duch jednoduše zastoupen rozumem: „Nabídni počtáři kameny, a chrám ti přesto nepostaví.“⁷⁸

„A proto říkám, že rozum je jen služebníkem ducha...“⁷⁹ Je pomůckou pro uskutečnění lidských tužeb a tíhnutí. Ale zůstává pouze služebníkem. Nelze jej vyvyšovat na samotnou podstatu věcí, spočívající v naprosto odlišné rovině, která se rozumem neřídí. Skutečnost, již budujeme, nelze zpětně redukovat na logiku, neboť jsme to především my, kdo tvoří, a podstata naší tvorby v logice nespočívá.

5.3 Směna vedoucí k transcenci

„Kulturním člověkem je především tvůrce, který se obrozuje skrze svůj předmět a stává se věčným, a proto se nebojí smrti.“⁸⁰

Úzkost ze smrti a fatalita života v nás živí touhu po přesahu, kterého můžeme dosáhnout skrze tvorbu. V první řadě tu totiž nejde o konečné dílo, ale o proces, který tvorba představuje. „Vždyť smysl věci naprosto nespočívá v hotové sklizni, z níž jsou živi lenivci, nýbrž jen v zápalu přerodu, v zápalu chůze či touhy.“⁸¹ Smysl tvorby spočívá v otevření se něčemu novému, čemu propůjčujeme své úsilí a s čím se utkáváme, abychom se skrze to stali většími.

„Domnívají se, že příbytek, který jim byl dán, je absolutní sám o sobě.“⁸² Avšak přítomnost, tak jak je nám dána, není absolutní, ale je teprve třeba z ní vydobýt tvar. Vše, co je nám dáno, není samo o sobě cílem, ale mělo by se stát prostředkem k našemu vlastnímu přerodu: „Zrodit

⁷⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Kurýr na jih: Noční let ; Válečný pilot ; Dopis rukojmímu*. Praha: Naše vojsko, 1968. Knihovna vojáka, sv. 285, str. 150.

⁷⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 147.

⁷⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 232.

⁸⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 27.

⁸¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 130.

⁸² SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 22.

se můžete jen v uskutečňování opravdového díla, neboť jenom takové dílo, které neslouží vám, ale naopak vás donutí, abyste sloužili vy jemu, z vás vydobude všechny síly. A umožní vám, abyste vystoupili sami ze sebe.⁸³ Tím se všichni zároveň podílíme na určité tváři světa a vydobýváme z ní nový smysl. A toto vzájemné obohacení nazývá Saint-Exupéry směnou.

„...život nemá smysl, leda když je postupně směňován.“⁸⁴ Aby náš život nebyl jen prázdným plynutím času, které by jej rozměnilo a smetlo do nicoty, je třeba jej směňovat za něco stálejšího, než jsme my sami. Díky směně se stáváme součástí širšího celku a proměňujeme sami sebe v dílo, které je naší oporou v čase a zakotvuje nás v něm; je výrazem trvání v opozici k neustálému plynutí času kolem nás. „Neboť si vážím především toho, co trvá déle než člověk. A tím uchovávám smysl jeho směny.“⁸⁵ Teprve takové dílo umožňuje transcendenci, skrze nějž člověk přesáhl sám sebe a otiskl se do něčeho, co je na rozdíl od něho trvalejší, a kdy „čas není stroj, v němž se přesypá písek, ale žnec, který váže svůj snop.“⁸⁶

Směna spočívá v přeměně toho, co do sebe pojmáme, v náš vlastní dar. Je třeba vydat ze sebe cosi, zrozeného z naší vlastní touhy a zápalu. „Budiž pochválena směna mezi darem a odměnou, směna, jež člověku umožňuje, aby šel dál svou cestou a stále znovu dával.“⁸⁷ Odměnou je nám nová tvář přítomnosti, na níž se podílíme a člověk, který se v nás spolu s ní zrodí. Takový přerod je cestou, po níž zvolna postupujeme dopředu a která je naší spojnicí s absolutnem.

K tomu, abychom mohli dávat a abychom byli schopní směňovat se za něco širšího a trvalejšího, než jsme sami, potřebujeme čerpat z duchovní roviny, z uchovávaného dědictví a ze smyslu věcí. Na tomto základě pak v sobě můžeme tuto duchovní látku přetvářet a dávat jí nový smysl a tvář v rámci celé společnosti. „Vidím totiž, jak pokoleními prochází stále táž báseň, stále táž křivka lodního kýlu, stále týž pilíř, a jak je čím dál krásnější a čistší, neboť

⁸³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 66.

⁸⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 24.

⁸⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 26.

⁸⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 13.

⁸⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 37.

člověk je zajisté pomíjivý, pokud mu hledíme do tváře přespříliš zblízka jako krátkozrací, není však pomíjivý ve stínu, který vrhá, v odlesku, který po sobě zanechává.⁸⁸ Člověk se svou vlastní tvorbou podílí na díle celé společnosti, které uchovává smysl jeho života a je výrazem jeho transcendence.

Je třeba zachovávat duchovní rovinu věcí i člověka, neboť především ona je prostorem pro náš růst, pro hlubší uvědomění toho, kým jsme, našeho údělu a směřování. Díky ní se můžeme povznést nad každodennost, přesáhnout hmotnou i faktickou rovinu skutečnosti a směřovat se za dílo, které je trvalejší než my sami a v němž se stáváme nesmrtelnými.

Skutečným člověkem je ten, kdo se obrozuje skrze předmět své práce, kdo sám ze sebe vydobývá cosi nového a propůjčuje tomu smysl a tvář, aby tak obohatil svou říši a především své srdce, neboť takový člověk „...přesáhl věc a dosáhl svorníku, přesáhl slova a zaslechl píseň, přesáhl hvězdy a noc a zakusil věčnost.“⁸⁹

⁸⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 144.

⁸⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 175.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo odhalit filosofickou stránku Saint-Exupéryho tvorby a vyzdvihnout její zásadní motivy a přínos především v posmrtně vydaném díle *Citadela*. Přestože se dílo řadí do beletristické prózy, svým obsahem i hodnotou rámec beletristické definice přesahuje. Filosofický prvek se zde mísí s prvkem uměleckým, jejichž vzájemná harmonie dává vyniknout hloubce filosofických úvah, kterou by v mnohých případech nebylo možné formálním jazykem zachytit, a tvoří významnou přidanou hodnotu díla.

Saint-Exupéryho myslitelský přínos spočívá také v bohatství jeho života. Jeho dílo je prostoupeno křesťanskými motivy, odkazujícími k ranému vzdělání, z nichž vychází mnoho pojmů autorovy filosofie a také jeho dualistické pojetí člověka. Pozdější láska k létání mu odhalila jinou tvář skutečností, viděných z nadhledu, a tím potřebu filosofického odstupu, jehož princip ve svém díle uplatňuje.

Hlavním tématem autorových úvah je duchovní rovina člověka. Ta je v Saint-Exupéryho pojetí základem pro uchopení našeho životního údělu a rovněž předpokladem transcendence. Sestává z nezjevného kulturního a duchovního dědictví a smyslu věcí, které tvoří pouto mezi námi a světem, jenž obýváme, a odhalují nám jeho hlubší smysl.

Saint-Exupéryho myslitelské úsilí se zároveň soustřeďuje na varování před rostoucí tendencí rozumového výkladu světa, který nedokáže zachytit podstatu věcí a zbavuje je jejich smyslu. Důsledek této tendence je patrný například v konzumním přístupu k životu, kdy si člověk žádá věci pro ně samy. Účel věcí, které člověk užívá, však nespočívá v nich samých, ale v tom, že jsou prostředkem pro naplnění vyšších cílů, které samotný rozum nedokáže odhalit. Pouhé užívání věcí bez toho, aniž bychom se skrze ně vztahovali k vyššímu smyslu, vede ke ztrátě duchovního rozměru a degraduje nás na úroveň zvířecosti. Velikost člověka spočívá především v jeho duchovním rozměru, který je nutné vnímat a zachovávat, neboť jedině skrze něj se můžeme vztahovat k vyšším hodnotám a vystoupit ze sebe samých.

Cesta k transcendenci vede u Saint-Exupéryho přes pojem tvorby. Tvorba je naším vlastním neopakovatelným vyjádřením a zároveň darem, jímž se podílíme na duchovní kultuře. Vychází z naší touhy a duchovní roviny a ani ji tak nelze vyjádřit rozumem. Je přerodem, při

němž člověk přesahuje sám sebe, odpoutává se od hmotné roviny skutečnosti a směřuje se za trvalejší dílo, aby se tak podílel na nové tváři světa a dosáhl skrze ni transcendence.

Saint-Exupéryho filosofické úvahy jsou nanejvýš komplexním a provázaným útvarům, pro jehož hlubší pochopení a zachycení by byl zapotřebí především podrobný rozbor a výklad veškerých literárně-poetických symbolů, pojmů a jejich obměn, které autor užívá. Podobný rozbor by však překračoval rozsah této práce a jeho vypracování by vyžadovalo samostatnou studii.

Práce jako celek vyzdvihuje Saint-Exupéryho výrazný myslitelský přínos, který v sobě ukrývá dosud neobjevenou a nepopíratelnou filosofickou hodnotu a nelze jej redukovat pouze na oblast umělecké literatury. V této otázce se o autorovi asi nejvýstižněji vyjádřil generál L. M. Chassin: „Saint-Exupéry byl nejen velký spisovatel a velký vědec. Byl také, a možná především, velký filozof.“⁹⁰

⁹⁰ CHEVRIER, Pierre. *Saint-Exupéry*. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1986, str. 210.

BIBLIOGRAFIE

Primární literatura:

1. SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. Citadela. 4. úplné vyd. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-046-6.
2. SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. Moje planeta. Přeložil Jiří KONŮPEK. Praha: Odeon, 1976. Klub čtenářů (Odeon). ISBN 01-054-76.
3. SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. Noční let. Přeložil Jiří KONŮPEK. Praha : Mladá fronta, 1988. ISBN 23-047-88.
4. SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. Válečné zápisy. Vranov nad Dyjí: Vetus Via, 1994. Documenta.
5. SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Kurýr na jih: Noční let ; Válečný pilot ; Dopis rukojmímu.* Praha: Naše vojsko, 1968. Knihovna vojáka, sv. 285. ISBN 28-050-68.

Sekundární literatura:

1. WELDON, Tim. Faring Homewards: The Philosophy of Antoine de Saint-Exupery. E-BookTime, LLC. Kindle Edition.
2. CHEVRIER, Pierre. Saint-Exupéry. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1986. ISBN 33-743-86.